

Петрушко А. В.

здобувач

Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая, м. Київ

Petrushko Andrew

Applicant of the Academician Yuriy Bugay
International Scientific and Technical University, Kyiv

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті визначено сутність терміну «глобалізація». Досліджено фундаментальні основи розвитку країни та суспільства. Доведено, що структурування економічної безпеки країни можливо за рахунок поступового виходу з фази глибокого спаду національної економіки. Розглянуто взаємозв'язок процесу глобалізації та економічної безпеки національної економіки. Обґрунтовано значення державного регулювання у макроекономічному середовищі. Визначено основні ознаки стійкого зростання національної економіки. Дано оцінку процесу глобалізації. Перелічено базові факторами виробничої господарської діяльності. Визначено основні фактори зовнішнього і зовнішнього середовища, які впливають на економічну безпеку. Доведено важливість використання застосування комплементарного підходу для опису об'єктів економічної безпеки. Запропоновано концептуальну основу забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, економічна безпека, процеси, національна економіка, трансформація, ринкові відносини, фактори, державне регулювання.

Постановка проблеми. Досить актуальним постає питання визначення теоретико-методичних аспектів забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах посиленої інтеграції під впливом факторів глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки активно досліджується у міжнародному середовищі та створений значний теоретичний базис для формування методичного забезпечення. Оцінкою та дослідженням економічної безпеки національної економіки займається значна кількість науковців, серед яких: Г. Ткачук, Н. Басюркіна, Т. Васильців, М. Войнаренко, В. Геєць, А. Заїнчковський, О. Ілляшенко, Ю. Сафонов, С. Масленников, С. Філіппова та інші.

Постановка завдання. Сучасний розвиток національної економіки вимагає наукових досліджень, які здатні забезпечити економічну безпеку країни на всіх її структурно-функціональних рівнях під впливом глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток національної економіки вимагає перманентних та всебічних наукових досліджень, які здатні забезпечити економічну безпеку країни на всіх її структурно-функціональних рівнях під впливом процесів глобалізації.

Серед фундаментальної основи розвитку країни та суспільства визначають підвищення якості економічної безпеки національної економіки, особливо в трансформаційних умовах, глобалізації та кризових явищ в макроекономічному просторі. Стала економічна безпека країни є наслідком еволюції та трансформації внутрішньогосподарських систем, виробничих сил і суспільних відносин.

Глобалізація – це процес діалектичної взаємодії національних і глобальних суспільних процесів, в межах якого відбувається поступове обмеження національних особливостей суспільних відносин (і відповідних якостей людини) та їх поступове підпорядкування системі глобальних відносин, а також законів і закономірностей такої взаємодії, єдність якої забезпечується національними структурами [1].

Глобалізація сприяє розвитку нової економічної системи, яка містить руйнівний ген, що породжує та примножує значення фактора асиметрії: гіпертрофії ринку цінних паперів, яка не пов'язана з ростом реальної економіки. Нагадаємо, що на всіх етапах розвитку, реальна економіка та її компоненти є основним двигуном економічного зростання. Інші фактори ендогенного та екзогенного середовища визначають вигляд і темпи розвитку (зростання) або його спотворюючи.

Відтворення та раціональне структурування економічної безпеки країни можливо за рахунок поступового виходу з фази глибокого спаду національної економіки, а також всебічна підтримка інвестиційно-інноваційної діяльності.

Розвиток національної економіки та забезпечення її економічної безпеки можливий за рахунок ефективного державного регулювання, яке забезпечується спеціалізованим інструментарієм.

Державне регулювання у макроекономічному середовищі необхідно не тому, що ринкові механізми не справляється із завданням ефективного розподілу ресурсів і забезпечення зростання результатів господарської діяльності при мінімальних витратах й максимальної їх корисності. Ринок як спосіб господарського життя формує об'єктивну даність, яка байдужа до долі окремих представників суспільства або країн у міжнародному середовищі. Тому, ринок, який функціонує без свідомого суспільного регулювання, вирішує завдання з неприйнятними для суспільства соціальними витратами.

Стабілізація, активізація взаємозалежності та взаємовпливу окремих ринкових процесів та сфер діяльності у національній економіці, надає можливість значно змінити якісні та кількісні параметри системи економічної безпеки країни. Також торкаючись ринкових факторів, необхідно зауважити, що при побудові ієрархії індикаторів важливо розрізнити первинні фактори від похідних, вторинних, третинних тощо, тобто результативних факторів, які є результатом дії основних чинників.

Значна кількість науковців, Г. Ткачук, Н. Басюркіна, Т. Васильців, М. Войнаренко, В. Гесць, А. Зайнчковський, О. Ілляшенко, Ю. Сафонов, Є. Масленников, С. Філіппова та інші здебільшого увагу як раз і приділяють розкриттю методології оцінки результативних факторів, що явно недостатньо та може привести до поверхневих висновків про стан економічної безпеки у національному макроекономічному середовищі.

Таким чином, необхідно більше уваги зосередити на діагностиці та дослідженні дії прямих, первинних факторів забезпечення безпеки економічного середовища країни. Одним з найважливіших факторів безпеки економічного середовища країни є стабільне економічне зростання та розвиток. Необхідно погодитися, що системне, логічне визначення та розмежування економічного зростання й економічного розвитку уможливило процес формування та розуміння певних процесів в забезпеченні економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації та трансформації.

О. Головченко зазначала, що «в якості самостійної теорії проблема економічного зростання відокремилася наприкінці тридцятих років ХХ ст. Саме Дж. М. Кейнс у своїх роботах звернув увагу на роль держави як основного регулятора економічної системи для забезпечення неперервного процесу суспільного виробництва в країні. Надалі питання економічного зростання та розвитку, можливі фактори впливу на індикатори та соціально-економічні чинники стали обов'язковим елементом наукових підходів видатних економістів та науковців. У науковому середовищі існують проблеми теоретичної незгодованості та певної полярності думок та підходів, не зважаючи на існуючі ґрунтовні наукові праці в сфері економічного зростання та розвитку національної економіки» [2].

Економічне зростання виступає важливою запорукою забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації, що також сприяє розвитку країни. Необхідно також враховувати, що параметри економічного зростання зумовлені станом економічної безпеки національної економіки, а стійке економічне зростання, що забезпечує збільшення валового внутрішнього продукту та національного доходу сприяє підвищенню загального економічного потенціалу, багатства суспільства і рівня добробуту у національному суспільстві.

Основні ознаки стійкого зростання національної економіки, які впливають на економічну безпеку країни:

- прогресивне збільшення основних макроекономічних показників;
- належні умови функціонування бізнес-середовища;
- розвиток конкурентоспроможних видів господарювання;
- діджиталізація процесів в системі національної економіки;
- розвиток інвестиційно-інноваційних моделей у стратегічних сегментах національної економіки;
- розвиток інтелектуального капіталу;
- сприяння відповідних інституцій всіх рівнів і ланок зростанню та розвитку національної економіки;
- інтеграція у міжнародні ланцюжки постачання та глобальні фінансові ринки.

Але матеріальною основою розвитку було, є і буде суспільне виробництво та його цілеспрямоване удосконалення. Виробнича господарська діяльність є головним сегментом, а здатність до праці та можливість працювати складають основу життя будь-якої людини.

З точки зору макроекономічної теорії, базовими факторами виробничої господарської діяльності є:

- людський капітал;
- засоби та предмети виробництва;
- фінансовий капітал.

Віднесення фінансового капіталу до основних факторів виробничої господарської діяльності є правомірним, тому що у реальному житті відбувається безперервне цілеспрямоване перетворення капіталу з виробничої форми до грошової. Зауважимо, що відсутність фінансового капіталу може завдати значної шкоди виробничої діяльності, що загрожує зниженням господарської конкурентоспроможності, втратою ринків збуту, скороченням і зупинкою операційної діяльності.

У процес виробничої господарської діяльності взаємодіють всі її фактори, але гарантією сталого зростання результатів операційної діяльності є не просто механічне об'єднання, а високоефективне використання основних факторів виробництва та забезпечення максимальної продуктивності праці, що надасть можливість підтримати й підвищити господарську конкурентоспроможність.

Суттєве значення для виробничої господарської діяльності має якість і доступність основних факторів, які впливають на операційні результати.

Наприклад необоротні активи є основним фактором забезпечення процесу виробництва та включають в себе:

- основні засоби;
- нематеріальні активи;
- довгострокові біологічні активи;
- та інші види активів.

Вони є фундамент будь-якого бізнесу, метою якого є створення продукції з метою задоволення потреб споживачів та отримання запланованого фінансового результату. Саме від того, як необоротні активи сформовані на початку господарської діяльності, як змінюється їх склад, наскільки якісно вони використовуються в операційній діяльності залежить підприємницький успіх або невдача, що у свою чергу впливає на економічну безпеку суб'єкта. Якщо мова йде про людський капітал, то вагоме значення має:

- рівень компетенції робочої сили;
- стан здоров'я працівників;
- рівень задоволеності умовами праці;
- питома вага економічно-активного населення у загальній демографічній структурі національного суспільства та ін.

Говорячи про засоби виробничої господарської діяльності, необхідно відмітити, що в даному аспекті основну роль відіграють кліматичні умови, які визначають наявність і доступність природних ресурсів, ступінь розвитку науково-технічного прогресу та рівень застосування інноваційний розробок.

Щодо ролі фінансового капіталу, то національна економіка на протязі всіх років незалежності відчуває, що брак довгострокових фінансових інвестицій негативно впливає на розвиток та зростання всіх галузей країни.

Таким чином, дослідження забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації повинно враховувати не тільки систему показників, які виступають індикаторами бізнес-процесів, але й мультиваріативність впливу факторів, які визначають величину та динаміку змін економічної безпеки країни.

Емпіричне узагальнення та розуміння складної системи факторів, які впливають на господарську діяльність та економічну безпеку суб'єкта й взаємодіють між собою, є запорукою ефективного управління відповідного мікро- й макросередовища.

Саме обґрунтоване дослідження факторів впливу дозволить не тільки прогнозувати зміни основних індикаторів, але й значно підвищити економічну безпеку національної економіки та її сегментної складової.

Економічна безпека суб'єктів господарювання залежить від факторів організаційно-функціонального, вироб-

ничо-технологічного, технічного та соціально-економічного характеру. У даному аспекті фактори є умовою здійснення господарських процесів, а також причини суттєвого впливу на їх стан, що у свою чергу впливає на економічну безпеку суб'єкта.

Вплив взаємопов'язаних факторів на господарську діяльність може бути як позитивним, так і негативним, що суттєво відображається на економічній безпеці суб'єкта.

Теоретико-методичні підходи до класифікації факторів дозволяють виділити окремі групи чинників, які впливають на економічну безпеку суб'єкта: виробничо-економічні фактори; інвестиційно-інноваційні фактори; соціально-економічні фактори.

До складу основних факторів належать чинники, які мають суттєвий вплив на економічну безпеку суб'єкта, інші фактори відносяться до другорядної групи. Відмітимо, що віднесення факторів до першої або другої групи носить достатньо суб'єктивний характер і залежить від ступеню впливу відповідного чинника на економічну безпеку суб'єкта.

До основних факторів зовнішнього середовища, які впливають на економічну безпеку відносяться: стабільність політики уряду; рівень інфляції; стабільність національної валюти; фіскальна політика; грошово-кредитна політика; соціально-економічна ситуація в країні; рівень демократії; нормативно-правове забезпечення господарської діяльності; міжнародні інтеграційні процеси; трудова міграція; рівень тіньової економіки та ін.

До складу факторів внутрішнього середовища, які впливають на економічну безпеку відносяться: структура та ефективність використання людського капіталу; якість та рівень процесу регулювання й управління; організаційно-функціональна структура управління; ефективність використання ресурсів; рівень рентабельності; технологічність; рівень інновацій та ін.

Таким чином, своєчасність виявлення відповідних зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на економічну безпеку дозволить швидко реагувати та адаптувати діючу систему інституційного регулювання й управління для підтримання загальної макроекономічної ефективності.

Деякі дослідники відмічали: «проблеми сьогодення: інфляція, безробіття, соціальне забезпечення, дефіцит бюджету, дискримінація, податкові реформи, бідність і нерівність, медичне обслуговування, забруднення довкілля, державне регулювання та децентралізація економіки – сягають своїм корінням у аспекти проблеми ефективного використання обмежених ресурсів», що впливає на економічну безпеку країни [4].

Процес глобалізації значно впливає на економічну безпеку національної економіки та є обов'язковим супровідним компонентом функціонування та розвитку відповідного макроекономічного середовища.

Поступове формування загальносвітової системи, яка побудована завдяки поєднанню національних економік та базується на вільному русі фінансових та інформаційних ресурсів, людського капіталу, на комунікаційному зближенні, модернізації транспортних мереж, впровадженні телекомунікаційних технологій і підвищенні ролі особистості та її інтересів в державі [5].

На забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації також впливає становлення і розвиток системи державного регулювання.

У сьогоднішніх трансформаційних умовах система державного регулювання національної економіки охоплює нормативно-правові, організаційно-функціональні, адміністративно-розпорядчі та регулятивно-контрольні заходи державних інституцій, які спрямовані на ство-

рення сприятливих умов для зростання національної економіки та забезпечення її конкурентоздатності й захисту.

Інституційне дослідження дозволяє максимально близько підійти до визначення природи ризиків на основі врахування взаємодії значної кількості факторів, які впливають на поведінку представників суспільства як ринкового, так і неринкового походження, на відміну від класичної теорії, акцентує увагу на співвідношенні попиту та пропозиції, хоча і в ринковій економіці діють державні та громадські інститути.

Додавання у макроекономічну систему неринкових інститутів викликано об'єктивною необхідністю забезпечення економічної безпеки, та досягається за рахунок збереження цілісності системи, більшою або меншою узгодженості її структурних сегментів. Так політичні ризики, у сучасних реаліях, мають особливу актуальність, а нестабільність у міжнародному середовищі породжує конфлікти та кризи в окремих регіонах (країнах), які значно сильно відгукуються на інших суб'єктах глобальної економіки, причому відбувається це в режимі реального часу, з тією швидкістю, яку забезпечують сучасні комунікаційні технології та процес діджиталізації.

Пов'язані з цим ризики, поширюються у міжнародному просторі, а отриманий від них збиток, сплачується іншими суб'єктами міжнародної економіки, які далекі від джерел їх походження.

З точки зору генезису методичних підходів до економічної безпеки та ролі системи державного регулювання необхідно підкреслити, що вихід зі світової економічної кризи 1929–1933 років здійснений методами жорсткого державного регулювання в рамках «Нового курсу» президента США Франкліна Рузвельта. Метою даного курсу було здійснення державно-монополістичного регулювання економіки, який дозволив поступово нормалізувати становище в країні, а комплекс реформ 30-х років двадцятого століття відповідав потребам національної безпеки Америки, де основна увага приділялася економічній безпеці.

Таким чином, парадигма економічної безпеки національної економіки вимагає застосування комплементарного підходу для опису об'єктів економічної безпеки.

Комплементарність (доповнюваність), є науковою категорією міждисциплінарного використання, яка широко застосовується у філософії, квантовій теорії, молекулярній біології, генетиці, психології, соціальній та юридичній сферах тощо [6].

Кожний елемент системи економічної безпеки національної економіки має свою мету, визначені завдання, принципи та функції, відрізняється один від одного специфікою оцінки та забезпечення. У цьому випадку комплементарність проявляється у обґрунтованій взаємодоповнюваності та взаємозалежності, на підґрунті якої утворюється інша система більш високого рівня, яка надає більш повне розкриття інформації.

Комплементарність в системі економічної безпеки національної економіки дозволить:

- розширити концептуальну основу забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації;
- забезпечити утворення нових зв'язків між комплементарними сегментами системи забезпечення економічної безпеки національної економіки;
- діагностувати стратегічні можливості щодо розробки заходів забезпечення економічної безпеки національної економіки;
- запропонувати нові підходи до оцінки стану та рівня системи економічної безпеки національної економіки;
- забезпечити комплексне індикативне прогнозування економічної безпеки на макрорівні;

– підтримати апіорне, апостеріорне та змішане регулювання, яке збалансує економічну безпеку національної економіки.

Таким чином, державне регулювання економічних процесів у макроекономічному середовищі країни має бути направлено на відновлення оптимальних пропорцій між виробничою діяльністю, обміном, розподілом і споживанням, а забезпечувати економічну безпеку національної економіки в умовах глобалізації повинні інститути прав власності, ринкові важелі, контрактне право тощо.

Глобалізація відкриває певні можливості розвитку для національної економіки, але з іншого – несе загрозу, під тиском монополій та конкурентної боротьби, що впливає на економічну безпеку країни. Тому, система забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації повинна передбачити корегування принципів, норм, правил та певних зобов'язань, які впливають на соціально-економічні процеси в країні.

Перманентний процес формування глобального макроекономічного середовища базується на трансформації міжконтинентальних політичних, нормативно-правових та соціально-економічних зв'язків, які повинні підсилити економічну безпеку національної економіки. Зміни у глобальному середовищі, впливають на економічну безпеку національної економіки та мають як позитивні, так й негативні наслідки, які притаманні країнам із нестабільною соціально-економічною системою та нестійким державним регулюванням та управлінням.

Висновки з проведеного дослідження. Запропонована концептуальна основа забезпечення економічної безпеки національної економіки в умовах глобалізації надасть можливість спрогнозувати, своєчасно виявити й оцінити ймовірні загрози та негативні тенденції, які впливають на національну економіку та сприятиме максимально можливому захисту від їхнього впливу, дозволить розробити та оперативно реалізувати заходи щодо їх запобігання та ліквідації негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Григор'єв Г.С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації : [моногр.]. Херсон : Олді-плюс, 2017. 380 с.
2. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=3256
3. Богданов А.А. Тектология: Всеобщая организационная наука : В 2-х книгах. Москва : «Экономика», 1989.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Пер. с 14-го англ. изд. Москва : ИНФРА-М, 2002.
5. Головченко О.Ю. Забезпечення стійкого зростання національної економіки в умовах глобалізації : дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03. Одеса, 2020. 244 с.
6. Ткачук Г.О. Економічна безпека підприємств в умовах трансформаційних перетворень : дисерт. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.04. Одеса, 2020. 483 с.

References:

1. Grigoriev G.S. (2017). Theoretical and methodological principles of state regulation of financial and economic processes in the context of globalization: [monograph]. Kherson: Oldi-plus, 380 p.
2. Encyclopedia of modern Ukraine. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=3256
3. Bogdanov A.A. (1989). Tectology: General organizational science: In 2 books. Moscow: «Economy».
4. McConnell K.R., Brew S.L. (2002). Economics: principles, problems and policies / Per. from the 14th English. ed. Moscow: INFRA-M.
5. Golovchenko O.Y. (2020). Ensuring sustainable growth of the national economy in the context of globalization: a dissertation. for science. degree of Cand. econ. Science: special. 08.00.03. Odessa, 244 p.
6. Tkachuk G.O. (2020). Economic security of enterprises in terms of transformational transformations: dissertation. for science. degree of Dr. econ. Science: special. 08.00.04. Odessa, 483 p.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. В статье определена сущность термина «глобализация». Исследована фундаментальные основы развития страны и общества. Доказано, что структурирование экономической безопасности страны возможно за счет постепенного выхода из фазы спада национальной экономики. Рассмотрена взаимосвязь процесса глобализации и экономической безопасности национальной экономики. Обосновано значение государственного регулирования в макроэкономической среде. Определены основные признаки устойчивого роста национальной экономики. Дана оценка процесса глобализации. Перечислены базовые факторами производственной хозяйственной деятельности. Определены основные факторы внешней и внешней среды, влияющих на экономическую безопасность. Доказана важность использования применения комплементарной подхода для описания объектов экономической безопасности. Предложено концептуальную основу обеспечения экономической безопасности национальной экономики в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация, экономическая безопасность, процессы, национальная экономика, трансформация, рыночные отношения, факторы, государственное регулирование.

ECONOMIC SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

Abstract. *Urgency of the research.* Modern development of the national economy requires permanent and comprehensive research that can ensure the economic security of the country at all its structural and functional levels under the influence of globalization. Among the fundamental basis for the development of the country and society is the improvement of the quality of economic security of the national economy, especially in the conditions of transformation, globalization and crisis phenomena in the macroeconomic space. Sustainable economic security of the country is a consequence of the evolution and transformation of domestic economic systems, productive forces and social relations. The main goal of this article is to analyze theoretical and methodological aspects of economic security of the national economy. *Methodology.* This study combines a new theoretical and methodological approach to understanding the basis of economic security of the national economy. *Findings.* Globalization is a process of dialectical interaction of national and global social processes, within which there is a gradual restriction of national features of social relations (and relevant human qualities) and their gradual subordination to the system of global relations, as well as laws and patterns of such interaction. Modern integration processes in the international environment are purposefully powerful and dynamic factors influencing economic security and development of the national economy. In the conditions of permanent transformational conditions and comprehensive strengthening of interdependence in the international investment and innovation space, unstable economic growth of macro indicators, constantly rising cost of energy resources, instability of the international financial system, environmental troubles and social challenges, complicate the national economy. on the economic security of the country. The subject of ensuring the economic security of the country in the context of globalization and transformation is a system of measures of state institutions for supportive, compensatory and regulatory activities aimed at protecting socio-economic interests and creating conditions for dynamic growth, development and efficient functioning of the national economy. Thus, it is necessary to focus more on the diagnosis and study of the direct, primary factors of ensuring the security of the economic environment of the country. One of the most important factors in the security of the country's economic environment is stable economic growth and development. It must be agreed that the systematic, logical definition and delineation of economic growth and economic development allows the process of formation and understanding of certain processes in ensuring the economic security of the national economy in the context of globalization and transformation. *Practical implications.* The proposed conceptual framework for ensuring the economic security of the national economy in the context of globalization will provide an opportunity to predict, identify and assess potential threats and negative trends affecting the national economy and promote maximum protection against their impact, will develop and implement measures to prevent and eliminate negative consequences. *Value (originality).* The concept, in our opinion, is a purposeful system of sound views and phenomena in the macroeconomic space. Therefore, any concept is based on: purpose, objectives, principles, tools, measures, subjects and objects. The main purpose of the concept of the system of economic security of the national economy is to create a methodological basis for the formation of institutional policy for the formation and functioning of the system of regulation and management of economic security of the national economy in the context of globalization.

Key words: globalization, economic security, processes, national economy, transformation, market relations, factors, state regulation.